

Erving Goffman och den tillgjorda människan

Kan man lita på att folk säger vad de egentligen tycker? Nej, långt ifrån alltid, menar den amerikanske sociologen Erving Goffman. Det sociala samspelet mellan människor är i mångt och mycket ett skådespel. Vad folk säger tillmäter han inte något större vetenskapligt värde. För i många sammanhang fjäskas det. Man gör sig till och säger det som passar. Som samhällsvetenskaplig metod förordar han istället observationer. Och själv kallade han sig positivist..

För sextio år sedan – 1959 – gav den amerikanske sociologen Erving Goffman ut boken *The presentation of self in every day life*. Den hör till en av de mest citerade böckerna inom sociologin. Den översattes till svenska i början på 1970-talet och fick titeln *Jaget och maskerna*. Författaren själv anses som en av de mest inflytelserika amerikanska sociologerna någonsin. Men som lundaprofessorn och sociologen Anders Persson skriver i sin utmärkta bok *Ritualisering och sårbarhet – ansikte mot ansikte med Goffmans perspektiv på social interaktion* var Goffman till en början en omstridd, motsägelsefull och gåtfull sociolog. Han visade på en extraordinär förmåga att se och beskriva det sociala samspelet mellan människor. Han gestaltade den sociala mikrovärlden på ett sätt som ingen annan tidigare gjort. Erving Goffman avled 1982. Han blev bara 60 år.

Som den svenska titeln *Jaget och maskerna* antyder gör vi oss ofta till. Tänker oss noga för hur vi betar oss. Hur vi ser ut. Hur vi pratar. Vad vi säger. Vilka intryck vi förmedlar. Vad vi gör är att vi anstränger oss för att få omgivningen att reagera på ett sätt som vi vill att den skall göra. När vi gör det anpassar vi oss till vad vi uppfattar vara normen, vilka krav som ställs på oss och vad som är passande i situationen.

Vi är på sätt och vis skådespelare. Följer ett manus för socialt uppträdande – en slags social grammatik. Ett samspelets regelverk. Grundläggande är att se till att interaktionen inte blir pinsam. Varken för oss själva eller för andra.

Men för att förstå Goffmans resonemang måste vi göra en åtskillnad mellan att agera i den främre regionen ("front stage") och att agera i den bakre regionen ("back stage").

Erving Goffman anses som en av de mest inflytelserika amerikanska sociologerna någonsin.
Bildkälla:[https://www.thoughtco.com/thmb/9Z9WPFQeMvxeMMUZLr6L6txkPoM=/400x0/filters:no_upscale\(\):max_bytes\(150000\):strip_icc\(\)/Erving_Goffman-58b88d815f9b-58af5c2da940-5c3e591246e0fb000186ed5f.jpg](https://www.thoughtco.com/thmb/9Z9WPFQeMvxeMMUZLr6L6txkPoM=/400x0/filters:no_upscale():max_bytes(150000):strip_icc()/Erving_Goffman-58b88d815f9b-58af5c2da940-5c3e591246e0fb000186ed5f.jpg)

I den främre regionen betar vi oss på ett sätt och i den bakre på ett helt annat. I den främre tar vi på oss en mask som är förenlig med normer och förväntningar som är kopplade till uppgiften. Vi kan ta flygvärdinnans arbete som exempel. När hon betjänar passagerarna befinner hon sig i den främre regionen. Då visar hon upp ett varmt och tryggt leende. För normen för en flygvärdinna är ”visa vänlighet” och ”inge trygghet”. Hon ska kunna lugna ängsliga passagerare och göra resan behaglig.

När flygvärdinnan är bakom draperiet och utom synhåll befinner hon sig i den bakre regionen. Där kan hon pusta ut tillsammans med sina kollegor. Där kan hon vara en annan. Där kan hon säga ”sanningar”. Där råder ett minimum av statushierarkier. Där kan hon berätta om otrevliga passagerare som: ”Den där mannen som sitter på stol 16 a är ett svin. Försökte tafsa på mig.”

Goffman skriver i boken *Jaget och maskerna* att i västerländska samhällen tycks det finnas ett informellt beteendespråk för området bakom kulisserna och ett annat för de tillfällen då ett framträdande presenteras. Den bakre regionens språk består till exempel av att man ömsesidigt duar varandra. Samarbetar vid beslutsfattande. Där händer det att man svär. Kverulerar ohämmat. Är slarvigt och okonventionellt klädd. Slappar. Muttrar och skriker. Uppträder taktlöst mot andra. Gnolar. Visslar. Tuggar tuggummi. Rapar. Fiser. Där i den bakre regionen är tonen familjär.

Beteendespråket i den främre regionen är en annan och motsatsen till det

som sker i den bakre. I den främre tillåts inte ett aggressivt beteende. Man ger akt på vad man säger och gör. Visar respekt. I den främre är tonen övervägande formell.

Social status har betydelse, skriver Goffman. För ju högre upp man befinner sig på statusstegen desto färre personer har man att vara familjär med, desto mindre tid tillbringar man bakom kulisserna och desto mer sannolikt är det att det krävs att man skall uppträda både artigt och anständigt. Det innebär också att ju högre upp på samhällsstegen desto oftare spelar man en roll. Desto oftare blir den sociala interaktionen ett skådespel.

Men Goffman tillägger att när tidpunkten och sällskapet är den rätta kan också mycket högt uppsatta personer bära sig direkt vulgärt åt. Det kan till och med krävas av dem att de skall göra det.

Goffman konstaterar att när personer går in bakom kulisserna där ”publiken” inte kan se eller höra dem talar de från hjärtat och inte sällan om den i nedsättande ordalag som inte alls stämmer överens med hur man agerar när man står inför dem. När det misstänks att åsikterna kan komma att bli offentliga tänker man sig för både en och två gånger. Givetvis finns det undantag.

För några veckor sedan kunde man läsa i en kvällstidning om en politiker som vid ett sammanträde uttalat sig nedsättande om en förvaltningschef. ”Jävla kärring” råkade politikern i ett upprört tillstånd säga. Men fönstret mot gatan var öppet och utbrottet kunde höras av dem som befann sig där. Och det slutade med att den politiska oppositionen krävde hennes avgång. Politikern trodde hon befann sig tryggt i den bakre regionen medan vad hon sa kunde uppfattas i den främre regionen där man måste vakta sin tunga.

Goffman ger i sin bok flera exempel. Inom servicebranschen blir de kunder eller klienter som behandlas på ett respektfullt sätt i den främre regionen ofta i den bakre förlöjligade, förtalade, karikerade, förbannade och kritiserade. Där gör man också upp planer på hur man ska lura, styra och tämja dem. I små grupperingar i den bakre regionen på en skola eller arbetsplats vågar man säga ”sanningar”. Om elever. Om lärare. Om chefer. Sanningar som om de sägs i andra sammanhang skulle leda till stora problem för den enskilde.

Men kan man då lita på vad folk säger? Ja, den frågan finns det all anledning att fundera över. Goffman själv var minst sagt skeptisk. För det sägs en sak i den främre regionen och en annan i den bakre. I den främre görs avväganden om vad som passar, vilka konsekvenser det kan få om man säger si eller så. Där fjäskas det. Där sminkas det. Där tar aktörerna på sig en mask. Där spelas det ”teater”. Man skulle kunna säga att där följer vi ett manus, en social grammatik för uppträdandet.

Goffman själv var en skicklig observatör och ingen anhängare av varken personliga intervjuer eller fokusgruppsintervjuer. Förmodligen på grund av att

han misstänker att de som intervjuas inte kommer att säga sanningen. I stället kommer de att dölja vad de verkligen tycker om saker och ting bakom en rad intryckskontrollerande manövrar. Goffman litade med andra ord inte på att folk talade sanning. Vad folk sa tillmätte han inget värde. Han förordade att observera dem. Han kallade sig själv positivist.

Goffmans misstro mot intervjuer framgår tydligt i den belgiske sociologiprofessorn Jef Verhouvens intervju som gjordes våren 1980 och som bland annat finns publicerad i en vetenskaplig artikel från 1993 (Verhoeven, J.C. 'An interview with Erving Goffman, 1980', *Research on Language and Social Interaction*, 1993, 26,3: 317–48).

Det sociala samspelet mellan människor är i mångt och mycket ett skådespel. Vi är på sätt och vis skådespelare. Vi spelar en roll. Följer ett manus för socialt uppträdande – en slags social grammatik, ett samspelets regelverk.

Bildkälla: <https://www.youtube.com/watch?v=6Z0XS-QLDWM>

Kvalitativa intervjuer är numera en av de absolut vanligaste metoderna inom samhällsvetenskapen. Mycket sällan diskuteras metodens eventuella brister i ljuset av Erving Goffmans kritik. Och få gissar jag känner faktiskt till hans invändningar. Om det nu ligger någonting i hans påstående att det sociala samspelet mellan människor i mångt och mycket är ett skådespel vad innebär då detta för tillförlitligheten i personliga intervjuer och fokusgruppsintervjuer?

Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu